

Submit Date: 1 March 2025

Revise Date: 17 June 2024

Accept Date: 19 June 2024

Publish Date: 22 June 2025

The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law

A Comparative Analysis of the Legal Systems Governing Bribery and Abuse of Power Offenses Among Public Officials in Iranian and Iraqi Law

Batoul Zaghir Eidan¹, Zeynab Poorkhaghan Shahrezaee^{*2}, Mohammad Salem Karim Roiei³, Mohammad Sharif Shahi²

1. PhD Student in Public Law, Department of Public Law, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Law, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Law, University of Wasit, Wasit, Iraq.

* Corresponding Author's Email: Pourkhaghan@iau.ac.ir

ABSTRACT

Bribery and abuse of power offenses, as prominent manifestations of administrative corruption, constitute a serious threat to the efficiency of governmental structures and public trust. These crimes, primarily committed by public officials, lead to dysfunction in the operations of government agencies, a decline in transparency, and the reinforcement of illegal relationships. The legal systems of both Iran and Iraq face similar challenges in combating these crimes, including legal loopholes in certain areas, complexities in proving the offense, and weak oversight of public officials' performance. In Iran, instruments such as the Islamic Penal Code and administrative health regulations are recognized as key legal tools. In Iraq, the existence of the Commission of Integrity and recent legal reforms reflect efforts to strengthen the judiciary's responsiveness. However, differences can be observed in the way these offenses are defined and penalized, including the degree of attention paid to cultural elements and local customs. Through a descriptive-analytical method, the researcher concludes that both Iran and Iraq possess comparable legal frameworks in addressing bribery and abuse of power, yet the enforcement of these laws is hindered by challenges such as weak systematic oversight and the difficulty of establishing guilt. In Iran, greater emphasis is placed on administrative integrity through legislation and regulatory measures, whereas Iraq pursues enhanced judicial accountability through anti-corruption bodies such as the Commission of Integrity. The comparative analysis indicates that drawing on shared experiences and reforming existing laws could have a positive impact on reducing corruption. Furthermore, the necessity of strengthening professional ethics training and administrative oversight emerges as an effective strategy in both countries. The comparative assessment of these two legal systems suggests that integrating bilateral experiences can enhance the effectiveness of laws and bolster public trust.

Keywords: Bribery, Abuse of Power, Administrative Corruption, Comparative Law, Administrative Transparency.

How to cite: Zaghir Eidan, B., Poorkhaghan Shahrezaee, Z., Roiei, M. S. K., & Shahi, M. S. (2025). A Comparative Analysis of the Legal Systems Governing Bribery and Abuse of Power Offenses Among Public Officials in Iranian and Iraqi Law. *The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law*, 3(2), 1-16.

تاریخ ارسال: ۱۱ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۲۸ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۳۰ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ چاپ: ۱ تیر ۱۴۰۴

دانشنامه فقه و حقوق تطبیقی

بررسی تطبیقی نظام حقوقی حاکم بر جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت در میان کارکنان دولت در حقوق ایران و عراق

بتول زغیر عیدان^۱، زینب پورخاقان شاهرضایی^{۲*}، محمد سالم کریم رویعی^۳، محمد شریف شاهی^۴

۱. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۳. استادیار گروه حقوق، دانشکده حقوق، دانشگاه واسط، واسط، عراق.

* پست الکترونیک نویسنده مسئول: Pourkhaghan@iau.ac.ir

چکیده

جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت به عنوان مصادیق برجسته فساد اداری، تهدیدی جدی برای کارآمدی ساختارهای دولتی و اعتماد عمومی محسوب می‌شوند. این جرایم، که عمدتاً توسط کارکنان دولت صورت می‌گیرند، به اختلال در عملکرد سازمان‌های دولتی، کاهش شفافیت و تقویت روابط غیرقانونی منجر می‌شوند. نظام‌های حقوقی ایران و عراق، هر دو با چالش‌هایی مشابه در مقابله با این جرایم مواجه‌اند، از جمله خلأ قانونی در برخی موارد، پیچیدگی اثبات جرم و ضعف نظارت مؤثر بر عملکرد کارکنان دولت. در ایران، قوانینی همچون قانون مجازات اسلامی و آیین‌نامه‌های مربوط به سلامت اداری به عنوان ابزارهای کلیدی شناخته می‌شوند. در عراق نیز، وجود هیئت شفافیت و اصلاحات قانونی سال‌های اخیر نشان‌دهنده تلاش برای تقویت پاسخ‌دهی سیستم قضایی است. با این حال، تفاوت‌هایی در نحوه تعریف و اعمال مجازات این جرایم، از جمله میزان توجه به عوامل فرهنگی و عرف محلی، قابل مشاهده است. محقق با استفاده از روش توصیفی تحلیلی به این نتیجه رسیده است که هر دو نظام حقوقی ایران و عراق در مواجهه با جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت، دارای چارچوب‌های قانونی مشابهی هستند، اما اجرای این قوانین با چالش‌هایی همچون ضعف نظارت سیستماتیک و دشواری اثبات جرم مواجه است. در ایران، تاکید بیشتری بر سلامت اداری از طریق قوانین و آیین‌نامه‌ها دیده می‌شود، در حالی که عراق با تمرکز بر نهادهای ضد فساد مانند هیئت شفافیت، به دنبال تقویت پاسخ‌دهی قضایی است. بررسی تطبیقی نشان می‌دهد که بهره‌گیری از تجربیات مشترک و اصلاح قوانین می‌تواند تأثیر مثبتی بر کاهش فساد داشته باشد. همچنین، ضرورت تقویت آموزش اخلاق حرفه‌ای و نظارت اداری به عنوان راهکارهای مؤثر در هر دو کشور برجسته شده است. ارزیابی تطبیقی این دو نظام حقوقی نشان می‌دهد که تلفیق تجارب دوجانبه می‌تواند به ارتقای کارآمدی قوانین و تقویت اعتماد عمومی کمک کند.

کلیدواژگان: ارتشا، سوءاستفاده از قدرت، فساد اداری، حقوق تطبیقی، شفافیت اداری.

نحوه استناددهی: زغیر عیدان، بتول، پورخاقان شاهرضایی، زینب، سالم کریم رویعی، محمد. و شریف شاهی، محمد. (۱۴۰۴). بررسی تطبیقی نظام حقوقی حاکم بر جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت در میان کارکنان دولت در حقوق ایران و عراق. *دانشنامه فقه و حقوق تطبیقی*، ۳(۲)، ۱-۱۶.

فساد اداری به‌ویژه در قالب جرایمی همچون ارتشا و سوءاستفاده از قدرت، یکی از معضلات جدی در نظام‌های اداری و حکومتی محسوب می‌شود که اعتماد عمومی به دولت‌ها را به چالش کشیده و مانع از تحقق عدالت اداری و کارآمدی مدیریتی می‌گردد. این مسئله به‌ویژه در کشورهایی که در معرض تحولات سیاسی و اقتصادی قرار دارند، به شکل برجسته‌تری ظاهر می‌شود و تأثیری مستقیم بر کیفیت حکمرانی دارد. ایران و عراق، به عنوان دو کشور دارای نظام حقوقی متفاوت اما فرهنگی و منطقه‌ای نسبتاً مشابه، با چالش‌های مشترکی در برخورد با فساد اداری، به ویژه در حوزه جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت مواجه هستند. این دو جرم، در بسیاری از موارد، موجب تخریب زیرساخت‌های مدیریتی و ایجاد بسترهایی برای نفوذ رابطه‌گرایی و فساد ساختاری در سازمان‌های دولتی می‌شود. با وجود حاکمیت قانونی در هر دو کشور، ضعف در اجرای قوانین و نظارت مؤثر، به عنوان مانعی اساسی در کاهش فساد تلقی شده است. یکی از موضوعات اساسی در این حوزه، تفاوت در نحوه برخورد قضایی و قانونی با جرایم کارکنان دولت میان ایران و عراق است. قوانین این دو کشور در زمینه مقابله با ارتشا و سوءاستفاده از قدرت، اگرچه دارای نقاط مشترک در برخی موارد هستند، اما از منظر تعریف جرم، مجازات تعیین‌شده و مکانیزم‌های اجرایی تفاوت‌هایی بنیادین دارند. برای نمونه، نحوه تفسیر قضایی در ایران از قوانینی همچون قانون مجازات اسلامی در مقایسه با رویه‌های عراق، که بیشتر به نهادها و ساختارهای تخصصی ضد فساد وابسته است، بیانگر رویکردهای متفاوت در مواجهه با این جرایم است. این زمینه‌سازی حقوقی، سبب ایجاد سوالاتی اساسی شده که آیا می‌توان با بهره‌گیری از نقاط قوت هر یک از این نظام‌های حقوقی، چارچوبی کارآمدتر برای مقابله با جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت در سطح منطقه‌ای طراحی کرد؟ بر همین اساس، سوال اصلی این پژوهش عبارت

است از: چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی میان نظام‌های حقوقی ایران و عراق در برخورد با جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت وجود دارد و چگونه این تفاوت‌ها بر پیشگیری از وقوع این جرایم تأثیر می‌گذارند؟ در راستای پاسخ به این پرسش، فرضیه اولیه بیان می‌دارد که اگرچه نظام حقوقی ایران و عراق دارای اشتراکاتی در جرم‌انگاری و مقابله با جرایم فساد اداری هستند، اما تفاوت‌های محسوس در ساختار اجرایی و تفسیر قضایی هر دو کشور، موجب شده روش‌های مبارزه با فساد اداری در ایران بیشتر بر قوانین عمومی و در عراق بیشتر بر نهادهای ضد فساد متمرکز باشد. این تفاوت‌ها، بسته به اثرگذاری اجتماعی و کیفیت نظارت، نقش مهمی در میزان موفقیت هر یک از دو کشور در کاهش فساد اداری ایفا می‌کنند. این پژوهش، ضمن ارائه تحلیل تطبیقی از قوانین و رویه‌های قضایی حاکم بر جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت در ایران و عراق، تلاش دارد با شناسایی نقاط قوت و ضعف هر دو نظام حقوقی، راهکارهای اصلاحی و عملی برای بهبود وضعیت موجود ارائه دهد. همچنین، به تحلیل تأثیر عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در بروز فساد اداری و نحوه مقابله قضایی با این جرایم در هر یک از دو کشور پرداخته خواهد شد. نکته قابل توجه در این زمینه، تأکید بر اهمیت شفافیت اداری، نظارت مؤثر و آموزش‌های حقوقی برای جلوگیری از سوءاستفاده‌های حرفه‌ای است. در نهایت، پرداختن به موضوع فساد اداری در حوزه جرایم کارکنان دولت، نه تنها از منظر داخلی برای هر یک از دو کشور اهمیت دارد، بلکه می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری همکاری‌های منطقه‌ای برای مبارزه هماهنگ‌تر با فساد باشد. تبادل تجربیات حقوقی میان ایران و عراق و بررسی رویکردهای اجرایی موفق، می‌تواند نقشی کلیدی در کاهش فساد اداری و افزایش شفافیت ایفا نماید. از این رو، تحلیل تطبیقی این دو نظام حقوقی نه فقط از جنبه نظری بلکه به واسطه ابعاد عملی و تأثیرگذاری گسترده اجتماعی آن، ضرورتی غیرقابل انکار دارد.

مبانی نظری جرایم کارکنان دولت

مبانی نظری جرایم کارکنان دولت به تبیین اصول و مفاهیمی می‌پردازد که ارتباط مستقیم با فساد اداری، ارتشا و سوءاستفاده از قدرت دارند. این مبانی شامل نظریه‌های اخلاقی، اجتماعی و اقتصادی است که به تحلیل انگیزه‌های فردی و سازمانی در ارتکاب این جرایم می‌پردازند. همچنین، این مبانی بر تأثیر سیستم‌های حقوقی و نهادهای نظارتی در پیشگیری از بروز فساد تأکید دارند (Mohammed, 2010). در واقع، فهم این مبانی ضروری است تا بتوان روش‌های مؤثری برای مبارزه با فساد و بهبود عملکرد نظام‌های دولتی طراحی کرد.

ارتشا (رشوه‌گیری) و سوءاستفاده از قدرت

ارتشا، که به‌طور رایج به عنوان رشوه‌گیری شناخته می‌شود، به عملی اطلاق می‌شود که در آن فردی به دنبال تأثیرگذاری بر تصمیمات یا اقدامات مقاماتی است که به نوعی قدرت یا مسئولیت دارند و این عمل معمولاً با هدف کسب منافع شخصی یا گروهی انجام می‌شود. این نوع رفتار فسادآمیز می‌تواند شامل پرداخت پول، هدایا، یا امتیازات دیگر باشد و در نهایت به تخریب اصول عدالت و شفافیت در نهادهای دولتی منجر می‌شود. وقوع ارتشا در سیستم‌های اداری، نه تنها به عدم شفافیت در روندهای تصمیم‌گیری آسیب می‌زند، بلکه اعتماد عمومی به نهادهای دولتی را نیز تضعیف می‌کند و به بروز نابرابری‌های اجتماعی دامن می‌زند. سوءاستفاده از قدرت، به معنی بهره‌برداری نامناسب از اختیارات و مسئولیت‌های قانونی است که به یک مقام دولتی داده شده است (Validi, 2022). این عمل ممکن است به شکل اعمال فشار بر شهروندان، اخاذی، یا سوءاستفاده از اطلاعات حساس انجام شود. در چنین مواردی، مقام دولتی به جای عمل به نفع عمومی، از قدرت خود برای تأمین منافع شخصی یا گروهی استفاده می‌کند. سوءاستفاده از قدرت می‌تواند عواقب وخیمی برای جامعه به دنبال داشته باشد، چراکه قوانین و مقررات را زیر پا

می‌گذارد و به بی‌اعتمادی عمومی نسبت به نهادهای دولتی منجر می‌شود. هر دو جرم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت، نه تنها فساد اداری را تشدید می‌کنند، بلکه در بسیاری از موارد باعث بروز نابرابری‌ها و مشکلات اجتماعی می‌شوند. به عنوان مثال، افرادی که از این نوع فساد بهره‌مند می‌شوند، قادر به دستیابی به مزایای ناعادلانه‌ای هستند که حق دیگران را پایمال می‌کند. این شیوه‌ها می‌توانند منجر به بافت‌های اجتماعی و اقتصادی آسیب‌پذیرتر شوند و در نهایت، اعتماد به دولت و نهادهای دولتی را کاهش دهند، به گونه‌ای که جامعه دیگر به قانون و عدالت اعتماد نکند. تأثیرات منفی این جرایم به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه که ممکن است ساختارهای نظارتی ضعیف‌تری داشته باشند، بیشتر قابل مشاهده است. در این کشورها، مردم معمولاً به دلیل وجود فساد گسترده، از دریافت خدمات عمومی و بهبود خدمات و امکانات بی‌نصیب می‌مانند. در این زمینه، فساد به «چرخه‌ای از انحطاط» تبدیل می‌شود که در آن نهادهای دولتی، به جای خدمت به مردم، همواره درگیر رقابت‌های ناسالم و تنش‌های قدرت می‌شوند (Mahdi, 2016). برای مبارزه مؤثر با ارتشا و سوءاستفاده از قدرت، لازم است که کشورهای مختلف به اصلاحات قانونی و تقویت نهادهای نظارتی بپردازند. ایجاد سازوکارهایی برای شفافیت و نظارت بر تصمیمات و فعالیت‌های کارکنان دولت، می‌تواند به کاهش وقوع این جرایم کمک کند. علاوه بر این، آموزش و فرهنگ‌سازی در مورد اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت‌های دولتی نیز از عوامل کلیدی در پیشگیری از فساد اداری به شمار می‌آید. در نهایت، مقابله با ارتشا و سوءاستفاده از قدرت نیازمند همکاری‌های بین‌المللی و تبادل تجارب میان کشورها است. با به اشتراک گذاشتن بهترین شیوه‌ها و الگو برداری از تجربیات موفق کشورهای دیگر، می‌توان به دستیابی به نظام‌های اداری مؤثرتر و شفاف‌تر امیدوار بود. این همکاری‌ها

همچنین می‌توانند زمینه‌ساز ارتقای استانداردهای عمومی در مبارزه با فساد اداری و جلب اعتماد مجدد مردم به دولت‌ها شوند.

تفاوت این جرایم با سایر جرایم مرتبط مانند اختلاس

در بررسی جرایم مالی و اداری، ارتشا (رشوه‌گیری) و سوءاستفاده از قدرت اغلب با دیگر جرایم مرتبط مانند اختلاس، سوء استفاده از موقعیت شغلی، و کلاهبرداری اشتباه گرفته می‌شوند. با وجود اینکه این جرایم همگی در حوزه فساد اداری قرار دارند و می‌توانند به طور همزمان رخ دهند، تفاوت‌های اساسی در عناصر تشکیل‌دهنده، انگیزه‌ها و روش‌های ارتکاب آن‌ها وجود دارد که تفکیک آن‌ها را ضروری می‌سازد. برای درک بهتر این تفاوت‌ها، لازم است هر یک از این جرایم را به طور جداگانه بررسی کرده و ویژگی‌های منحصر به فرد آن‌ها را شناسایی کنیم. ارتشا، به زبان ساده، عبارت است از پرداخت یا دریافت رشوه به منظور انجام یا عدم انجام یک عمل خاص. در این جرم، دو طرف وجود دارد: رشوه‌دهنده و رشوه‌گیرنده. رشوه‌دهنده با پرداخت رشوه، به دنبال کسب منفعت نامشروعی است که بدون پرداخت رشوه امکان‌پذیر نبوده است. رشوه‌گیرنده نیز با دریافت رشوه، از وظایف قانونی و اخلاقی خود تخلف کرده و در راستای منافع رشوه‌دهنده عمل می‌کند. عنصر اصلی در جرم ارتشا، وجود توافق و تبادل منفعت بین دو طرف است (Qandahari, 2023). اختلاس، در مقابل، به معنای برداشت غیرقانونی اموال دولتی یا متعلق به دیگری است که به واسطه شغل یا موقعیت اداری به فرد سپرده شده است. در این جرم، فرد مورد اعتماد (امانت‌دار) از اعتماد سوء استفاده کرده و اموال را به نفع خود یا دیگری تصاحب می‌کند. برخلاف ارتشا، در اختلاس نیازی به وجود طرف دیگر نیست و جرم توسط یک فرد و به صورت پنهانی انجام می‌شود. عنصر اصلی در جرم اختلاس، خیانت در امانت و تصاحب غیرقانونی اموال است. سوءاستفاده از موقعیت شغلی، جرمی گسترده‌تر از ارتشا و اختلاس است و شامل هرگونه بهره‌برداری نامشروع از قدرت و اختیاراتی

می‌شود که به واسطه شغل یا مقام اداری به فرد داده شده است. این جرم می‌تواند شامل اعمال فشار بر زیردستان، تبعیض در ارائه خدمات، سوء استفاده از اطلاعات محرمانه، و یا هرگونه اقدامی باشد که به نفع شخصی یا گروهی انجام شود و به منافع عمومی آسیب برساند. در این جرم، لزوماً نیازی به تبادل مالی یا تصاحب اموال نیست، بلکه صرف استفاده غیرقانونی از قدرت و اختیارات کافی است. کلاهبرداری نیز، به معنای فریب و اغفال دیگران به منظور تحصیل مال یا منفعت است. در این جرم، فرد کلاهبردار با توسل به وسایل متقلبانه، قربانی را فریب داده و او را به انجام عملی وادار می‌کند که منجر به انتقال مال یا منفعت به کلاهبردار می‌شود (Ibn Hamzah, 2020). تفاوت کلاهبرداری با سایر جرایم ذکر شده در این است که در کلاهبرداری، قربانی با رضایت (البته بر اساس فریب) اقدام به انتقال مال می‌کند، در حالی که در ارتشا، اختلاس و سوء استفاده از موقعیت شغلی، رضایت قربانی وجود ندارد.

مبانی حقوقی و اخلاقی مبارزه با فساد اداری

مبارزه با فساد اداری بر مبانی حقوقی و اخلاقی متعددی استوار است که همگی به تقویت نظام‌های حاکمیتی و تضمین یکپارچگی و عدالت در نهادهای دولتی کمک می‌کنند. مبانی حقوقی این مبارزه اغلب در قالب قوانین و مقررات جامع و دقیق تعریف شده است که برای پیشگیری، کشف و مجازات جرایم فساد اداری طراحی شده‌اند. این قوانین معمولاً شامل تعریف دقیق و شفاف از جرایم فساد مانند ارتشا، اختلاس و سوءاستفاده از قدرت، و تعیین مجازات‌های بازدارنده برای خاطیان هستند. در بسیاری از کشورها، وجود نهادهای مستقل نظارتی که وظیفه نظارت بر اجرای صحیح این قوانین و ارائه سازوکارهای شکایت و گزارش‌دهی را دارند، نقش اساسی در تقویت حاکمیت قانون و کاهش فساد ایفا می‌کنند. از سوی دیگر، مبانی اخلاقی مبارزه با فساد اداری بر اساس اصولی همچون صداقت، شفافیت و مسئولیت‌پذیری استوار هستند (Al-

(Khazaei, 2018). این مبانی اخلاقی در تلاش‌اند تا فرهنگ سازمانی و اجتماعی را شکل دهند که در آن، رفتارهای فسادآمیز نکوهش و غیرقابل قبول تلقی شوند. اخلاق حرفه‌ای، که شامل تعهد به رعایت قوانین، حفظ منافع عمومی و جلوگیری از تضاد منافع است، باید به عنوان بخشی از چارچوب ارزشی هر سازمان و نهاد دولتی تلقی شود. تربیت و آموزش کارکنان در زمینه این اصول، به عنوان ابزاری مؤثر برای کاهش بروز رفتارهای فسادآمیز و ارتقای استانداردهای اخلاقی در محیط کار شناخته می‌شود (Ibn Aboud, 2019). همچنین، ایجاد و تقویت بسترهایی برای پاسخگویی و شفافیت در عملکرد نهادهای دولتی از دیگر مبانی مهم مبارزه با فساد است. شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری، بهبود جریان اطلاعات عمومی و تضمین دسترسی آزاد به اطلاعات از جمله اقداماتی هستند که می‌توانند مانع از سوء استفاده و اقدامات فسادآمیز شوند. مکانیزم‌های شفافیت شامل گزارش‌دهی مالی، پیشنهادات علنی برای قراردادهای عمومی، و فرایندهای شفاف استخدام و ارزیابی عملکرد می‌گردند، که همه به کاهش فساد کمک نموده و باعث افزایش اعتماد عمومی به نهادهای دولتی می‌شوند (Al-Khafaji & Ali Khudair, 2018). یکی دیگر از اصول اخلاقی کلیدی در مبارزه با فساد، تقویت رعایت اصول عدالت و انصاف در تمامی سطوح است. این امر مستلزم این است که تمامی افراد، صرف نظر از موقعیت اجتماعی یا قدرت فردی، تحت یک نظام قضایی یکسان قرار گیرند و هر گونه تخلفی به طور منصفانه و بدون تبعیض بررسی و مجازات شود. علاوه بر این، ایجاد فرصت‌های برابر برای همه در دستیابی به منابع و خدمات عمومی می‌تواند نقش مهمی در کاهش انگیزه برای اعمال فسادآمیز داشته باشد.

چارچوب قانونی در ایران و عراق

چارچوب قانونی ایران در مبارزه با فساد اداری شامل قوانینی مانند قانون مجازات اسلامی و قانون ارتقاء سلامت نظام اداری است که

بر پیشگیری و برخورد با جرایم ارتشا و اختلاس تمرکز دارد (Sediq Nejad, 2014). در عراق، چارچوب قانونی شامل قانون مجازات عراق و قوانین مرتبط با کمیسیون شفافیت است که هدف آن کاهش فساد و افزایش پاسخگویی در بخش دولتی است (Salmi & Radawi, 2020). با این حال، هر دو کشور با چالش‌هایی در اجرای قوانین و نظارت مؤثر مواجه هستند که نیازمند اصلاحات ساختاری و تقویت نهادهای نظارتی است.

حقوق ایران

در ایران، مبارزه با فساد اداری بر پایه قوانینی مانند قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد و قانون مجازات اسلامی استوار است. این قوانین، جرایمی چون ارتشا، اختلاس، تبانی و سوء استفاده از مقام را جرم‌انگاری کرده و مجازات‌های مختلفی برای آنها تعیین می‌کنند. سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات از جمله نهادهای نظارتی هستند که مسئولیت بررسی و پیگیری موارد فساد را بر عهده دارند. با این حال، چالش‌هایی نظیر ضعف در اجرای قوانین، عدم شفافیت کافی و نفوذ سیاسی ممکن است اثربخشی این قوانین و نهادها را محدود کند (Noorzadeh, 2019). تلاش‌هایی برای اصلاح قوانین و تقویت نهادهای نظارتی به منظور افزایش کارآمدی در مبارزه با فساد در حال انجام است، اما نیاز به یک رویکرد جامع و هماهنگ برای مقابله با این معضل وجود دارد.

قوانین کیفری ایران

در جمهوری اسلامی ایران، قوانین کیفری نقش مهمی در مبارزه با فساد اداری ایفا می‌کنند. این قوانین به طور جامع و گسترده، انواع رفتارهای فسادآمیز را جرم‌انگاری کرده و مجازات‌های متناسبی برای آنها در نظر گرفته‌اند. هدف اصلی این قوانین، ایجاد بازدارندگی و جلوگیری از ترویج فساد در نظام اداری کشور است. قانون مجازات اسلامی، به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع حقوق کیفری ایران، به طور مستقیم و غیرمستقیم به موضوع فساد اداری

پرداخته است. مواد متعددی از این قانون، جرایمی مانند ارتشا (رشوه)، اختلاس، سوء استفاده از مقام و موقعیت شغلی، تبانی در معاملات دولتی و تضییع اموال عمومی را جرم‌انگاری کرده و برای آن‌ها مجازات‌هایی نظیر حبس، جزای نقدی، انفصال از خدمت و شلاق تعیین کرده است (Nasiri, 2023). علاوه بر قانون مجازات اسلامی، قوانین دیگری نیز به منظور تقویت مبارزه با فساد اداری در ایران به تصویب رسیده‌اند. از جمله این قوانین می‌توان به قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب سال ۱۳۹۰ اشاره کرد. این قانون با هدف پیشگیری از وقوع فساد، شناسایی نقاط آسیب‌پذیر نظام اداری و ارتقاء شفافیت و پاسخگویی در دستگاه‌های دولتی تدوین شده است. در این قانون، سازوکارهای متعددی برای پیشگیری از فساد اداری پیش‌بینی شده است، از جمله: الزام دستگاه‌های دولتی به انتشار اطلاعات مربوط به معاملات و قراردادهای خود، ایجاد سامانه‌های ثبت اموال و دارایی‌های مسئولان، و تقویت نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در نظارت بر عملکرد دستگاه‌های دولتی. همچنین، این قانون مجازات‌های سنگین‌تری را برای جرایم فساد اداری در نظر گرفته است، به نحوی که مجازات حبس برای برخی از این جرایم تا ۱۵ سال افزایش یافته است. قانون رسیدگی به تخلفات اداری نیز از دیگر قوانین مهم در زمینه مبارزه با فساد اداری در ایران است (Javidi et al., 2023). این قانون به تخلفات کارکنان دولت در حین انجام وظیفه رسیدگی می‌کند و مجازات‌هایی نظیر توبیخ، کسر حقوق، انفصال موقت و دائم از خدمت را برای آن‌ها در نظر می‌گیرد. هدف از این قانون، حفظ سلامت و کارآمدی نظام اداری کشور و جلوگیری از سوء استفاده از قدرت و اختیارات دولتی است.

نقش دیوان عدالت اداری و رویه‌های نظارتی

دیوان عدالت اداری در ایران به عنوان یک مرجع قضایی اختصاصی، نقش بسیار مهمی در زمینه مبارزه با فساد اداری ایفا

می‌کند. این دیوان وظیفه رسیدگی به شکایات و اعتراضات شهروندان نسبت به تصمیمات و اقدامات واحدهای دولتی و مأموران دولتی را بر عهده دارد. این امر به شهروندان این امکان را می‌دهد که در صورت مشاهده هرگونه تخلف، سوء استفاده یا فساد در دستگاه‌های دولتی، شکایت خود را به دیوان عدالت اداری ارائه دهند و خواهان رسیدگی و احقاق حقوق خود شوند. یکی از مهم‌ترین کارکردهای دیوان عدالت اداری در این زمینه، رسیدگی به پرونده‌های مربوط به تخلفات اداری کارکنان دولت است. شهروندان می‌توانند در صورت مشاهده تخلفاتی نظیر رشوه، اختلاس، تبعیض، سوء استفاده از مقام و موقعیت شغلی، یا تضییع حقوق عمومی، شکایت خود را به دیوان ارائه دهند. دیوان پس از بررسی و رسیدگی به پرونده، در صورت احراز تخلف، می‌تواند حکم به مجازات متخلف یا جبران خسارت‌های وارده صادر کند. علاوه بر رسیدگی به شکایات شهروندان، دیوان عدالت اداری می‌تواند به طور مستقیم نیز در زمینه مبارزه با فساد اداری نقش ایفا کند. به عنوان مثال، دیوان می‌تواند با بررسی و بازبینی مصوبات و آیین‌نامه‌های دولتی، از انطباق آن‌ها با قوانین و مقررات اطمینان حاصل کند و در صورت مشاهده هرگونه مغایرت یا ابهام، نسبت به اصلاح یا ابطال آن‌ها اقدام کند. این امر می‌تواند از سوء استفاده از قوانین و مقررات و بروز فساد در دستگاه‌های دولتی جلوگیری کند (Razini et al., 2024). همچنین، دیوان عدالت اداری می‌تواند با ارائه نظرات مشورتی به دولت و دستگاه‌های دولتی، در زمینه تدوین قوانین و مقررات مربوط به مبارزه با فساد اداری نقش ایفا کند. این نظرات می‌تواند به دولت کمک کند تا قوانین و مقرراتی کارآمدتر و موثرتر در زمینه مبارزه با فساد اداری تدوین کند. رویه‌های نظارتی نیز نقش مهمی در مبارزه با فساد اداری ایفا می‌کنند. این رویه‌ها شامل فرآیندها و سازوکارهایی هستند که به منظور نظارت بر عملکرد دستگاه‌های دولتی و مأموران دولتی طراحی شده‌اند. هدف از این رویه‌ها، شناسایی و پیشگیری از وقوع

فساد در دستگاه‌های دولتی است. از جمله مهم‌ترین رویه‌های نظارتی می‌توان به حسابرسی، بازرسی، ارزشیابی عملکرد، و نظارت عمومی اشاره کرد. به طور کلی، دیوان عدالت اداری و رویه‌های نظارتی دو رکن اساسی در نظام مبارزه با فساد اداری در ایران هستند. دیوان عدالت اداری با رسیدگی به شکایات و اعتراضات شهروندان و نظارت بر مصوبات دولتی، به احقاق حقوق شهروندان و جلوگیری از سوء استفاده از قدرت کمک می‌کند (Dadkhodaei, 2017). رویه‌های نظارتی نیز با نظارت بر عملکرد دستگاه‌های دولتی و مأموران دولتی، به شناسایی و پیشگیری از وقوع فساد کمک می‌کنند. با تقویت این دو رکن و افزایش کارآمدی آن‌ها، می‌توان گام‌های مهمی در جهت مبارزه با فساد اداری در ایران برداشت.

حقوق عراق

در عراق، مبارزه با فساد اداری بر پایه قوانینی نظیر قانون مجازات عراق، قانون کمیسیون شفافیت و قوانین مربوط به دیوان عالی فدرال انجام می‌شود. این قوانین جرایمی مانند ارتشا، اختلاس و سوء استفاده از قدرت را جرم‌انگاری کرده و مجازات‌هایی برای آن‌ها در نظر گرفته‌اند. کمیسیون شفافیت عراق نقش مهمی در تحقیق و پیگیری پرونده‌های فساد دارد. با این حال، اجرای این قوانین با چالش‌هایی نظیر ناامنی، ضعف حاکمیت قانون و فساد گسترده در نهادهای دولتی مواجه است (Khairuddin & Badawi, 2019). تلاش‌هایی برای اصلاح قوانین و تقویت نهادهای نظارتی با حمایت بین‌المللی در حال انجام است، اما نیازمند یک رویکرد جامع و پایدار برای مقابله با این مسئله پیچیده است.

بررسی قوانین کیفری عراق و مواد مرتبط با ارتشا و سوءاستفاده از قدرت

قوانین کیفری عراق، به عنوان ابزاری حیاتی، نقش مهمی در مبارزه با فساد اداری ایفا می‌کنند. این قوانین، با جرم‌انگاری رفتارهای

مخل سلامت نظام اداری و تعیین مجازات‌های بازدارنده، تلاش می‌کنند تا از گسترش فساد جلوگیری کرده و اعتماد عمومی به نهادهای دولتی را تقویت نمایند. در این میان، مواد قانونی مرتبط با ارتشا و سوءاستفاده از قدرت، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، زیرا این دو پدیده از شایع‌ترین و مخرب‌ترین اشکال فساد اداری به شمار می‌روند. قانون مجازات عراق، به عنوان مهم‌ترین منبع حقوق کیفری این کشور، به طور مفصل به موضوع فساد اداری پرداخته است (Khudair Abdul Ali, 2020). مواد متعددی از این قانون، به تعریف و تعیین مجازات برای جرایمی مانند ارتشا، اختلاس، سوءاستفاده از مقام و موقعیت شغلی، تبانی در معاملات دولتی و تضییع اموال عمومی اختصاص یافته‌اند. این مواد قانونی، با تعیین مجازات‌های سنگین برای مرتکبان این جرایم، تلاش می‌کنند تا از ارتکاب آن‌ها جلوگیری کرده و به حفظ حقوق عمومی و منافع ملی کمک نمایند. در خصوص جرم ارتشا، قانون مجازات عراق، هم رشوه دهنده و هم رشوه گیرنده را مجرم شناخته و برای هر دو مجازات‌های سنگینی در نظر گرفته است. این مجازات‌ها شامل حبس، جزای نقدی و انفصال از خدمت می‌شوند. همچنین، قانونگذار عراقی، با پیش‌بینی مجازات‌های تکمیلی مانند ضبط اموال حاصل از رشوه، تلاش کرده است تا از انتفاع مجرمان از اعمال مجرمانه خود جلوگیری کند. در مورد جرم سوءاستفاده از قدرت، قانون مجازات عراق، هرگونه استفاده غیرقانونی از قدرت و اختیارات شغلی را جرم‌انگاری کرده است (زیتون، ۲۰۱۸: ۹۳). این جرم، شامل طیف گسترده‌ای از رفتارها می‌شود، از جمله: استفاده از مقام برای کسب منافع شخصی، اعمال نفوذ غیرقانونی در تصمیم‌گیری‌های اداری، و اعمال فشار بر شهروندان برای انجام یا عدم انجام کاری. مجازات این جرم نیز، بسته به میزان و نوع سوءاستفاده، می‌تواند شامل حبس، جزای نقدی و انفصال از خدمت باشد.

جایگاه نهادهای نظارتی مانند هیئت شفافیت در عراق

دستگاه‌های دولتی، تلاش می‌کند تا فرآیندهای اداری را شفاف‌تر و قابل دسترس‌تر نماید (Khurshid & Khola, 2014). کمیسیون، همچنین مسئولیت انتشار اطلاعات مربوط به فعالیت‌های خود و نتایج تحقیقات و پیگیری‌هایش را بر عهده دارد. با وجود تلاش‌های صورت گرفته برای تقویت هیئت شفافیت، این نهاد همچنان با چالش‌های جدی مواجه است.

مقایسه تطبیقی سیستم حقوقی ایران و عراق در زمینه مبارزه با جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت

سیستم‌های حقوقی ایران و عراق در مبارزه با ارتشا و سوءاستفاده از قدرت، نقاط اشتراک و افتراقی دارند. هر دو کشور، این جرایم را در قوانین کیفری خود جرم‌انگاری کرده و مجازات‌هایی برای آن‌ها تعیین کرده‌اند. با این حال، در ایران، تأکید بیشتری بر قوانین عام و کلی‌تر وجود دارد (Ardabili, 2022)، در حالی که در عراق، نهادهای ویژه مبارزه با فساد، مانند کمیسیون شفافیت، نقش برجسته‌تری ایفا می‌کنند. چالش‌های مشترکی نظیر ضعف در اجرای قوانین و نظارت ناکافی نیز در هر دو کشور وجود دارد (Al-Shammari, 2018). در ایران، دیوان عدالت اداری نقش مهمی در رسیدگی به تخلفات اداری دارد، در حالی که در عراق، تمرکز بیشتری بر قوه قضاییه و دادگاه‌های ویژه فساد است. با وجود تلاش‌ها، هر دو کشور نیازمند اصلاحات اساسی در نظام حقوقی و اداری خود برای مبارزه مؤثرتر با فساد هستند.

شباهت‌ها و تفاوت‌ها در تعریف جرم، عناصر تشکیل‌دهنده و مجازات‌ها

در بررسی تطبیقی سیستم‌های حقوقی ایران و عراق در زمینه مبارزه با جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت توسط کارکنان دولت، می‌توان به شباهت‌ها و تفاوت‌های مهمی در تعریف جرم، عناصر تشکیل‌دهنده و مجازات‌های تعیین‌شده دست یافت. هر دو کشور، با توجه به اهمیت حفظ سلامت نظام اداری و جلوگیری از تضییع حقوق عمومی، تلاش کرده‌اند تا با جرم‌انگاری این قبیل رفتارها،

در عراق، نهادهای نظارتی نقش حیاتی در مبارزه با فساد اداری ایفا می‌کنند و در این میان، هیئت شفافیت به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان این مبارزه شناخته می‌شود. این نهاد، که به طور رسمی "کمیسیون شفافیت" نامیده می‌شود، با هدف اصلی پیگیری، شناسایی و مقابله با فساد در تمامی سطوح دولت و جامعه عراق تأسیس شده است. کمیسیون شفافیت، به عنوان یک نهاد مستقل، دارای اختیارات گسترده‌ای برای تحقیق، تفحص و پیگیری پرونده‌های فساد است و می‌تواند به طور مستقیم با متخلفان برخورد قانونی نماید. هیئت شفافیت عراق، به منظور انجام وظایف خود، از ابزارهای متعددی استفاده می‌کند. این ابزارها شامل دریافت و بررسی گزارش‌های فساد، انجام تحقیقات میدانی، جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف، و همکاری با سایر نهادهای دولتی و بین‌المللی است (Salamoneh, 2021). کمیسیون، همچنین مسئولیت آموزش و آگاهی‌رسانی به مردم و کارکنان دولت در خصوص خطرات فساد و راه‌های مقابله با آن را بر عهده دارد. یکی از مهم‌ترین وظایف هیئت شفافیت، بررسی دارایی‌های مقامات دولتی است. این بررسی، با هدف شناسایی موارد تضاد منافع و سوء استفاده از قدرت انجام می‌شود. کمیسیون، با بررسی دقیق اظهارنامه‌های دارایی مقامات دولتی و مقایسه آن‌ها با اطلاعات موجود، می‌تواند موارد مشکوک به فساد را شناسایی و برای پیگیری قانونی به مراجع قضایی ارجاع دهد. علاوه بر بررسی دارایی‌ها، هیئت شفافیت، مسئولیت نظارت بر قراردادهای دولتی را نیز بر عهده دارد. این نظارت، با هدف جلوگیری از تبانی، رشوه و سایر اشکال فساد در فرآیند انعقاد و اجرای قراردادهای دولتی انجام می‌شود. کمیسیون، با بررسی دقیق اسناد و مدارک مربوط به قراردادها، می‌تواند موارد تخلف را شناسایی و برای پیگیری قانونی به مراجع ذیصلاح ارجاع دهد. هیئت شفافیت، همچنین نقش مهمی در ارتقاء سطح شفافیت و پاسخگویی در دستگاه‌های دولتی ایفا می‌کند. این نهاد، با ارائه توصیه‌ها و راهکارهای لازم به

نقاط ضعف و قوت هر سیستم حقوقی

سیستم حقوقی ایران در زمینه مبارزه با جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت، نقاط قوت و ضعفی دارد که به شناخت بهتر در این حوزه کمک می‌کند. از جمله نقاط قوت این سیستم، وجود قوانین جامع و مشخص است که به تفصیل به جرم‌انگاری رفتارهای فسادآمیز و همچنین تعیین مجازات‌های سنگین برای مرتکبان آن‌ها می‌پردازد. قانون مجازات اسلامی و قوانین مرتبط با پیشگیری از فساد، به وضوح به انواع جرایم اداری و مالی پرداخته و چارچوبی برای برخورد با این جرایم را فراهم می‌کنند. همچنین، وجود نهادهای نظارتی مانند دیوان عدالت اداری و سازمان بازرسی کل کشور که مسئولیت نظارت بر عملکرد دولت و بررسی موارد فساد را دارند، به تقویت مکانیزم‌های مبارزه با فساد کمک می‌کند. از سوی دیگر، یکی از نقاط ضعف سیستم حقوقی ایران، ضعف در اجرای مؤثر قوانین است. علی‌رغم وجود قوانین به روز، بسیاری از موارد فساد به دلیل ناتوانی در پیگیری قضایی و اجرای مجازات‌ها به طور مناسب، بدون پاسخ باقی می‌مانند. این مسئله ناشی از مشکلاتی نظیر عدم استقلال قوه قضاییه، فشارهای سیاسی و بی‌اعتمادی عمومی به نهادهای قضایی است. همچنین، سیستم قضایی ایران اغلب با کمبود منابع مالی و انسانی روبه‌روست که به ناتوانی در رسیدگی به پرونده‌های فساد و اطمینان از اجرای عدالت منجر می‌شود (Ashrafi et al., 2021). در مقابل، سیستم حقوقی عراق برای مبارزه با جرایم ارتشا و سوءاستفاده از قدرت نقاط قوت خاص خود را دارد. اما سیستم حقوقی عراق نیز با چالش‌های خاص خود مواجه است. ناتوانی در اجرای مؤثر قوانین و عدم وجود حمایت لازم از نهادهای دولتی، یکی از نقاط ضعف عمده این سیستم به شمار می‌آید. فساد در خود نهادهای دولتی می‌تواند به تضعیف عملکرد کمیسیون شفافیت بینجامد و نتیجتاً به بی‌اعتمادی عمومی نسبت به فرآیندهای قضایی و نظارتی منجر شود. همچنین، ضعف حاکمیت قانون و عدم استقلال نهادهای

از گسترش فساد در دستگاه‌های دولتی جلوگیری کنند. در تعریف جرم ارتشا، هر دو سیستم حقوقی، بر عنصر "تبادل منفعت" تأکید دارند. به این معنا که، برای تحقق جرم ارتشا، باید بین رشوه دهنده و رشوه گیرنده، توافقی بر سر پرداخت یا دریافت مالی یا امتیازی صورت گرفته باشد. با این حال، در جزئیات تعریف، ممکن است تفاوت‌هایی وجود داشته باشد. برای مثال، در قانون مجازات اسلامی ایران، "وجه" یا "مال" به عنوان مصادیق رشوه ذکر شده‌اند، در حالی که در قانون مجازات عراق، تعریف رشوه ممکن است گسترده‌تر بوده و شامل هرگونه "منفعت" یا "امتیاز" شود. در خصوص عناصر تشکیل‌دهنده جرم ارتشا، هر دو سیستم حقوقی، بر وجود "قصد مجرمانه" یا "سوءنیت" تأکید دارند. به این معنا که، برای تحقق جرم ارتشا، رشوه دهنده و رشوه گیرنده باید با علم و آگاهی به ماهیت عمل خود، اقدام به تبادل منفعت کرده باشند (Jalil Karim, 2017). همچنین، هر دو سیستم حقوقی، بر وجود "رابطه سببیت" بین پرداخت یا دریافت رشوه و انجام یا عدم انجام یک عمل اداری تأکید دارند. به این معنا که، باید بین پرداخت یا دریافت رشوه و تأثیر آن بر تصمیم‌گیری یا عملکرد کارمند دولت، رابطه منطقی وجود داشته باشد. در تعریف جرم سوءاستفاده از قدرت، هر دو سیستم حقوقی، بر عنصر "استفاده غیرقانونی از مقام و موقعیت شغلی" تأکید دارند. به این معنا که، برای تحقق جرم سوءاستفاده از قدرت، کارمند دولت باید از اختیارات و وظایف خود به نحوی غیرقانونی و به منظور کسب منافع شخصی یا گروهی استفاده کرده باشد (Al-Douri, 2017). با این حال، در جزئیات تعریف، ممکن است تفاوت‌هایی وجود داشته باشد. برای مثال، در قانون مجازات اسلامی ایران، "تبانی" و "تضییع حقوق بیت‌المال" به عنوان مصادیق سوءاستفاده از قدرت ذکر شده‌اند، در حالی که در قانون مجازات عراق، تعریف سوءاستفاده از قدرت ممکن است شامل طیف گسترده‌تری از رفتارها شود.

مسئولیت‌پذیری کارکنان نیز به شناسایی زود هنگام اشتباهات و تخلفات کمک می‌کند.

نظارت سیستمی (در ایران: دیوان محاسبات، سازمان بازرسی کل؛ در عراق: هیئت شفافیت)

نظارت سیستمی در ایران و عراق، اگرچه با تفاوت‌هایی در ساختار و عملکرد روبروست، نقش کلیدی در پیشگیری و کشف جرایم اداری ایفا می‌کند. در ایران، دیوان محاسبات و سازمان بازرسی کل کشور به عنوان دو نهاد اصلی نظارتی، وظیفه نظارت بر حسن جریان امور مالی و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اجرایی را بر عهده دارند (Iraqi, 2017). دیوان محاسبات با تمرکز بر حسابرسی و رسیدگی به عملکرد مالی دولت، به دنبال شناسایی تخلفات مالی و جلوگیری از سوء استفاده از منابع عمومی است. سازمان بازرسی کل کشور نیز با رویکردی جامع‌تر، تمام ابعاد فعالیت‌های دولت را از منظر قانونمندی و رعایت اصول اخلاقی مورد بررسی قرار می‌دهد (Jafariyeh, 2014). در عراق، هیئت شفافیت (که با نام کمیسیون مبارزه با فساد نیز شناخته می‌شود) وظیفه نظارت بر عملکرد دولت و مقابله با فساد را بر عهده دارد. ساختار این نهاد، نسبت به نهادهای نظارتی ایران، از استقلال بیشتری برخوردار است و اختیارات وسیع‌تری در زمینه تحقیق و تعقیب متهمان فساد دارد. این هیئت علاوه بر نظارت بر عملکرد مالی، به بررسی سایر تخلفات اداری از جمله سوء استفاده از قدرت و اختلاس می‌پردازد. مهم‌ترین تفاوت ساختاری هیئت شفافیت عراق با سازمان‌های نظارتی ایران، در سطح اختیارات و استقلال این نهاد است (Al-Durra, 2017). با وجود تفاوت‌ها در ساختار نهادهای نظارتی، هر دو کشور تلاش می‌کنند تا با ایجاد سیستم‌های نظارتی مؤثر، از بروز جرایم اداری پیشگیری و در صورت وقوع، آن‌ها را شناسایی و پیگیری کنند. اما کارآمدی این سیستم‌ها در گروه عوامل متعددی از جمله استقلال و قدرت نهادهای نظارتی، حمایت قانونی و سیاسی لازم، وجود منابع کافی و آموزش نیروی

قضایی عواملی است که می‌تواند روند اجرای عدالت و پاسخگویی را دچار اختلال کند. نکته دیگر در سیستم حقوقی عراق، تنوع فرهنگی و قومی در این کشور است که ممکن است بر نحوه برخورد با موارد فساد تأثیر بگذارد. این متغیرها در برخی موارد می‌تواند به تبعیضات حین اجرا منجر شود و تضادهای داخلی بر فرآیندهای نظارتی و قضایی اثر بگذارد (Ibn Hamzah, 2020). در مقابل، سیستم حقوقی ایران، با توجه به خصوصیات فرهنگی و اجتماعی خود، می‌تواند به نظارت بهتر بر موارد فساد و تشکل نگرش اقوام مختلف نسبت به قانون کمک کند، ولی به دلیل وجود فشارهای سیاسی و محدودیت‌های قانونی، بر روی خروجی‌های عملی در این زمینه تأثیر منفی دارد.

بررسی مکانیسم‌های پیشگیری از وقوع جرایم اداری

مکانیسم‌های پیشگیری از وقوع جرایم اداری سهم بسزایی در کاهش فساد و ارتشا در نظام‌های دولتی دارند. یکی از مهم‌ترین این مکانیسم‌ها، تقویت شفافیت در فرآیندهای اداری است. انتقال اطلاعات به عموم و فراهم آوردن دسترسی آسان به داده‌های مربوط به فعالیت‌های دولت می‌تواند مانع از سوء استفاده‌های احتمالی شود. همچنین، برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های آگاهی‌دهی برای کارکنان دولت درباره قوانین و اصول اخلاقی اداری، می‌تواند به ایجاد فرهنگ سازمانی ضد فساد کمک کند. دیگر مکانیسم مؤثر، ایجاد نهادهای نظارتی مستقل است که مسئولیت نظارت بر عملکرد دولت و جلوگیری از فساد را بر عهده دارند. این نهادها باید دارای اختیارات کافی و پشتیبانی قانونی باشند تا به طور مؤثر به بازرسی و تحقیق در مورد موارد فساد بپردازند. تقویت سیستم‌های گزارش‌دهی و به‌کارگیری سازوکارهای مناسب برای شناسایی و پیگیری شکایات، به کارکنان و شهروندان این امکان را می‌دهد که موارد مشکوک به فساد را به راحتی گزارش دهند (Al-Tamimi, 2019). همچنین، ایجاد سیستم‌های ارزیابی و نظارت مستمر برای بررسی عملکرد و

انسانی متخصص است. ضعف در هر یک از این عوامل، میتواند به کاهش اثربخشی سیستم‌های نظارتی منجر شود. در ایران، بسیاری از چالش‌ها در حوزه نظارت سیستمی، به ضعف در استقلال نهادهای نظارتی و عدم همکاری سایر نهادها برمی‌گردد. در عین حال، کمبود منابع و نیروی انسانی متخصص نیز از محدودیت‌های جدی سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات است (Al-Murawi, 2018). این کمبودها می‌تواند مانع از بررسی کامل و دقیق عملکرد دولت و کشف تخلفات شود. در عراق نیز، مشکلات متعددی در حوزه نظارت سیستمی وجود دارد. ناامنی، ضعف حاکمیت قانون، و فساد گسترده در نهادهای دولتی، از جمله عواملی هستند که کارایی هیئت شفافیت را تحت تأثیر قرار می‌دهند. همچنین، عدم همکاری نهادهای دولتی و فشارهای سیاسی، از دیگر چالش‌های این هیئت به شمار می‌آید (Al-Sheikhli, 2018). برای بهبود کارایی سیستم‌های نظارتی در هر دو کشور، نیازمند توجه جدی به استقلال نهادهای نظارتی، شفافیت و دسترسی آزاد به اطلاعات، آموزش نیروی انسانی متخصص و تقویت همکاری بین نهادهای مختلف می‌باشد.

سازوکارهای شفافیت اداری و اصلاح رویه‌ها

شفافیت اداری، ستون اصلی مبارزه با فساد و ارتقاء کارایی نظام‌های دولتی است. دسترسی آزاد به اطلاعات، یکی از ارکان اساسی شفافیت به شمار می‌رود. ارائه اطلاعات دقیق و قابل فهم در مورد عملکرد دولت به شهروندان، ضمن افزایش اعتماد عمومی، زمینه نظارت مردمی بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی را فراهم می‌کند و مانع از سوءاستفاده‌های احتمالی می‌شود. این دسترسی باید شامل اطلاعات مالی، تصمیمات کلیدی، و عملکرد کلی دولت باشد. ایجاد سیستم‌های گزارش‌دهی شفاف و قابل اعتماد نیز در افزایش شفافیت اداری حیاتی است (Al-Akidi, 2019). راه اندازی سامانه‌های الکترونیکی برای گزارش تخلفات و شکایات اداری، می‌تواند دسترسی به اطلاعات و پیگیری

تخلفات را آسان‌تر کند. همچنین، شفافیت در فرآیندهای استخدام و انتصابات دولتی، از اهمیت بالایی برخوردار است. به کارگیری معیارهای شایسته‌سالاری و بی‌طرفی در فرآیندهای استخدام، می‌تواند از ورود افراد نالایق به دستگاه‌های اجرایی جلوگیری کند. اصلاح رویه‌های اداری نیز به منظور بهبود کارایی و شفافیت، ضروری است. ساده‌سازی قوانین و رویه‌ها، کاهش مراحل اداری، و استفاده از فناوری اطلاعات، می‌تواند سرعت و دقت فرآیندها را افزایش داده و احتمال فساد را کاهش دهد (Abd, 2019). ایجاد نظام‌های پاسخگویی مؤثر، به منظور پاسخگویی مسئولان به عملکرد خود، نیز از اقدامات اساسی در این زمینه است. این نظام‌ها باید مکانیسم‌های لازم برای رسیدگی به شکایات و تخلفات را در اختیار داشته باشند. ایجاد فرهنگ سازمانی ضدفساد نیز در پیشگیری از فساد اداری بسیار مهم است. آموزش کارکنان دولت در زمینه اصول اخلاق اداری و قوانین مربوط به مبارزه با فساد، می‌تواند نقش مؤثری در ایجاد فرهنگ شفافیت و مسئولیت‌پذیری داشته باشد. همچنین، تشویق و تقدیر از کارکنانی که در حفظ شفافیت و مبارزه با فساد تلاش می‌کنند، می‌تواند به تقویت فرهنگ سازمانی ضد فساد کمک کند. به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در سیستم‌های اداری، می‌تواند به شفافیت و کارایی بیشتر کمک کند (Awein & Hamid Kamel, 2020). استفاده از سیستم‌های الکترونیکی برای ثبت و بایگانی اسناد، پردازش درخواست‌ها، و ارائه خدمات اداری، می‌تواند سرعت و دقت کارها را افزایش داده و از بروز فساد جلوگیری کند. شفافیت در بودجه‌بندی و هزینه‌ها نیز از دیگر اقدامات مهم است. انتشار اطلاعات دقیق و قابل فهم در مورد بودجه و هزینه‌های دولتی، می‌تواند نظارت بر نحوه استفاده از منابع عمومی را تسهیل کند.

نتیجه‌گیری

مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوقی ایران و عراق در زمینه جرایم ارتشا و سوء استفاده از قدرت در میان کارکنان دولت، نشان می‌دهد که

می‌دهد که اثبات جرایم ارتشا و سوء استفاده از قدرت، به دلیل ماهیت پنهان این جرایم و دشواری جمع‌آوری ادله کافی، همواره با چالش‌هایی روبرو بوده است. در هر دو کشور، فقدان حمایت کافی از شهود و گزارشگران فساد، نیز از جمله موانع جدی در این زمینه است. برای بهبود اثربخشی تلاش‌های مبارزه با فساد، هر دو کشور نیازمند تقویت استقلال نهادهای نظارتی، افزایش شفافیت و دسترسی به اطلاعات، حمایت از شهود و گزارشگران فساد، و آموزش نیروی انسانی متخصص هستند. همچنین، ایجاد فرهنگ سازمانی ضد فساد در دستگاه‌های دولتی و افزایش آگاهی عمومی در مورد خطرات فساد، نقش مهمی در پیشگیری از وقوع این جرایم ایفا می‌کند. همکاری بین نهادهای دولتی و نهادهای مدنی، رسانه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی نیز در مبارزه با فساد ضروری است. تبادل تجربیات و به کارگیری بهترین شیوه‌های مبارزه با فساد، می‌تواند به هر دو کشور در دستیابی به اهداف خود کمک کند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

EXTENDED ABSTRACT

The prevalence of bribery and abuse of power among public officials remains a critical threat to administrative efficiency and the legitimacy of government systems across many developing nations. In this regard, Iran and Iraq serve as compelling cases for comparative legal analysis, due to their shared socio-cultural contexts yet divergent legal structures. These crimes, embedded deeply in the operations of public sectors, deteriorate institutional transparency and foster widespread public mistrust. The study explores the conceptual and structural differences in how these two nations

هر دو کشور در تلاش برای مقابله با این پدیده مخرب هستند، اما با چالش‌های جدی روبرو هستند. هر دو نظام حقوقی مبانی نظری مشابهی دارند که مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی، عدالت و حفظ منافع عمومی است. با این حال، تفاوت‌هایی در ساختار قانونی و رویه قضایی وجود دارد که می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر اثربخشی تلاش‌های مبارزه با فساد داشته باشد. در ایران، قانون مجازات اسلامی و قانون ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد، چارچوب قانونی اصلی برای مقابله با ارتشا و سوء استفاده از قدرت را تشکیل می‌دهند. دیوان محاسبات کشور و سازمان بازرسی کل کشور نیز به عنوان نهادهای نظارتی کلیدی، وظیفه نظارت بر عملکرد مالی و اداری دستگاه‌های دولتی را بر عهده دارند. با این وجود، ضعف در اجرای قوانین، عدم استقلال کافی نهادهای نظارتی و فشارهای سیاسی، از جمله چالش‌های اصلی در این زمینه هستند. در عراق، قانون مجازات این کشور و قانون کمیسیون شفافیت، پایه قانونی مبارزه با فساد را تشکیل می‌دهند. کمیسیون شفافیت عراق، با اختیارات گسترده‌تر نسبت به نهادهای مشابه در ایران، نقش مهمی در کشف و پیگیری پرونده‌های فساد ایفا می‌کند. با این حال، ناامنی، ضعف حاکمیت قانون و فساد گسترده در خود نهادهای دولتی، از جمله موانع جدی بر سر راه مبارزه با فساد در این کشور هستند. مقایسه رویه قضایی در هر دو کشور نشان

criminalize and respond to acts of corruption, with particular attention to legal definitions, penal measures, and enforcement mechanisms. Drawing from ethical, sociological, and legal theories of corruption and power misuse, the article sets the foundation by highlighting how bribery (typically defined as a reciprocal exchange involving unlawful gain) and abuse of power (the exploitation of official authority for personal or group benefit) transcend legal boundaries to become instruments of social inequality and structural injustice (Mahdi, 2016; Mohammed, 2010; Validi, 2022). Both forms of misconduct, though often coexisting

with other financial crimes like embezzlement or fraud, possess unique characteristics—bribery being transactional and bilateral, while abuse of power may occur unilaterally. Moreover, the ethical implications of such misconducts, deeply rooted in breaches of public trust, underscore the necessity of strong institutional ethics and transparent governance (Ibn Hamzah, 2020; Qandahari, 2023).

From a jurisprudential perspective, legal and moral frameworks for combating corruption in Iran and Iraq diverge based on the nature of their institutional systems. Iran's approach leans heavily on the Islamic Penal Code and supplemental administrative health laws, which emphasize moral culpability and judicial deterrence through punitive statutes (Noorzadeh, 2019; Sediq Nejad, 2014). Iran's legal instruments adopt a broad definition of bribery and abuse of power, and they are supported by a network of oversight agencies such as the Supreme Audit Court and the General Inspection Organization. In contrast, Iraq's legal response is characterized by the establishment of specialized anti-corruption bodies like the Commission of Integrity, which functions with relative autonomy and focuses on investigative enforcement rather than codified legalism (Khairuddin & Badawi, 2019; Salmi & Radawi, 2020). Notably, while Iraq's penal code provides comparable definitions for bribery and power abuse, its enforcement efforts are hindered by widespread insecurity and a lack of judicial independence. Despite their common commitment to eradicating corruption, the operational dynamics within each country's legal system reveal how institutional capacity and governance philosophies significantly influence anti-corruption outcomes (Khudair Abdul Ali, 2020; Salamoneh, 2021).

A deeper comparative investigation reveals that Iran's judiciary tends to implement anti-corruption measures through formal legal

adjudication processes, whereas Iraq leverages investigative commissions that emphasize documentation, property audits, and public official scrutiny. Iran's Administrative Court of Justice plays a central role in adjudicating complaints regarding government misconduct, serving as a bridge between citizen grievances and administrative accountability (Dadkhodaei, 2017; Razini et al., 2024). These institutions, however, suffer from implementation inefficiencies, resource limitations, and susceptibility to political interference. In Iraq, the Commission of Integrity is authorized to investigate high-level officials and monitor governmental procurement contracts, yet it faces systemic challenges such as bureaucratic resistance, security threats, and weak cross-agency cooperation (Al-Khazaei, 2018; Khurshid & Khola, 2014). Furthermore, the Iraqi judiciary relies heavily on confessional and evidence-based prosecution in a political climate where evidence-gathering is fraught with risk. As a result, despite similarities in legislative frameworks, practical enforcement diverges significantly. These findings indicate the necessity for reform strategies that account for both formal legal improvements and informal socio-political dynamics, tailored to each nation's unique structural realities.

Significantly, the study draws attention to structural and definitional distinctions in the elements of bribery and abuse of power in both countries. Iranian law emphasizes intent and reciprocal benefit as defining features of bribery, while criminalizing acts such as conspiracy and squandering public assets under abuse of power. Iraqi law adopts a broader interpretative scope, criminalizing any advantage, whether tangible or intangible, exchanged through abuse of office. Moreover, Iraq's legal system imposes stiff penalties on both bribe-giver and receiver, whereas Iran applies a tiered sentencing model, often subject to judicial discretion and the

mitigating circumstances of each case (Al-Douri, 2017; Jalil Karim, 2017). These divergences extend to procedural law, where Iran's courts engage in thorough but often protracted legal reviews, while Iraq utilizes expedited reviews by specialized corruption courts. Such procedural differences affect not only the efficiency of justice but also public perceptions of legal fairness. In both contexts, challenges persist in the identification and protection of whistleblowers, undermining the willingness of individuals to report administrative misconduct. Without robust procedural safeguards and witness protection policies, efforts to combat corruption remain largely reactive rather than preventive.

The article further discusses systemic oversight and prevention mechanisms. In Iran, institutions like the Supreme Audit Court and the Administrative Inspection Organization operate within ministerial oversight frameworks, often constrained by limited operational autonomy and political pressure (Iraqi, 2017; Jafariyeh, 2014). These organizations focus on fiscal compliance, rule observance, and ethical conduct but frequently fall short in investigative capacity and enforcement reach. Conversely, Iraq's Commission of Integrity wields broader investigative powers but grapples with weak interagency coordination and underdeveloped enforcement tools. In both cases, digital transparency platforms, public procurement disclosures, and accessible reporting systems remain underutilized. The article highlights the potential for reforms that emphasize digital governance, ethics training, and transparent budget monitoring as pathways to reduce corruption vulnerability (Al-Murawi, 2018; Al-Tamimi, 2019). Notably, adopting digital documentation and information access platforms can mitigate opacity and bureaucratic complexity, thus narrowing corruption loopholes. Educational campaigns and capacity-building programs targeting civil

servants can further reinforce these efforts by embedding integrity as a normative value within public administration.

In conclusion, the comparative analysis of Iranian and Iraqi legal systems governing bribery and abuse of power reveals both promising legal infrastructures and considerable implementation deficits. While legislative frameworks exist to penalize and deter such offenses, practical enforcement is hampered by political interference, institutional fragility, and limited civic engagement. Addressing these challenges requires an integrated reform agenda that combines statutory revision, institutional strengthening, public awareness, and international cooperation. Institutional independence and access to information are critical pillars that must be reinforced to foster a culture of accountability and transparency. In addition, both nations can benefit from bilateral knowledge exchanges and cooperative anti-corruption initiatives that draw on regional commonalities and shared legal traditions. The long-term success of such reforms, however, hinges on political will, societal engagement, and a commitment to ethical governance that transcends partisan interests and institutional inertia.

References

- Abd, D. H. (2019). *Exceeding the Limits of Authority in Public Employment*
- Al-Akidi, T. N. A. (2019). *The Role of Administrative Judiciary in Protecting the Rights and Freedoms of Public Employees*. Egyptian Publishing and Distribution.
- Al-Douri, U. T. M. (2017). Aligning the Criminalization of Embezzlement in the Private Sector with the United Nations Convention Against Corruption. *Journal of the College of Law for Legal and Political Sciences*, 1(22), 553-578.
- Al-Durra, M. A. S. (2017). *Explanation of Criminal Law*. Legal Library.
- Al-Khafaji, A. H. A., & Ali Khudair, A. Z. H. (2018). Elements of the Crime of Abuse of Position. *Journal of Babylon University for Humanities*, 11S - 8, 475-493.

- Al-Khazaei, A. K. (2018). *Criminal Behavior (Factors Influencing It and Prevention Methods)*. Legal Library.
- Al-Murawi, H. A. H. D. (2018). The Iraqi Legislator's Policy in Combating Administrative and Financial Corruption Crimes. *Journal of Anbar University for Legal and Political Sciences*, 1(15), 250-269.
- Al-Shammari, A. I. A. (2018). *Employment Penalties (Comparative Study)*. Dar Al-Fikr.
- Al-Sheikhli, A. Q. (2018). *The Legal System of Disciplinary Sanctions*. Dar Al-Fikr for Publishing and DistributionAD - Amman.
- Al-Tamimi, Q. L. (2019). *Explanation of the Iraqi Penal Code No. 111 of 1969 in Its General and Specific Sections*. Al-Sanhouri Library.
- Ardabili, M. A. (2022). *General Criminal Law*. Mizan Publications.
- Ashrafi, A., Iravanian, A., & Houshyar, M. (2021). Private Bribery in International Documents and Iranian Law. *Quarterly Journal of Criminal Law Research*, 10(36), 54-73.
- Awein, Z. A., & Hamid Kamel, I. (2020). Crimes of Employees Exceeding Their Job Limits. *Journal of the Faculty of Law VL - 1*(1), 90-102.
- Dadkhodaei, L. (2017). *Administrative Corruption and Criminal Policy to Combat It*. Mizan Publications.
- Ibn Aboud, A. B. (2019). *Substantive and Procedural Provisions of the Crime of Embezzlement*
- Ibn Hamzah, A. (2020). *The Role of the Investigative Judge in Addressing the Crime of Embezzlement of Public Funds in Algerian Law*
- Iraqi, E. (2017). *Labor Law*. SAMT Publications.
- Jafariyeh, Z. (2014). *Factors Influencing the Prevention of Financial Violations in the National Tax Administration*. Majd Publications.
- Jalil Karim, S. (2017). *Comparative Study of the Crime of Bribery in the Criminal Systems of Iran and Iraq*
- Javidi, M., Rahimi, M., & Soleimani, S. (2023). Feasibility of Criminalizing Bribery in the Private Sector Based on Imamiyyah Jurisprudence. *Jurisprudence and Principles*, 133, 71-93.
- Khairuddin, B. A., & Badawi, A. (2019). *Bribery in the Private Sector*
- Khudair Abdul Ali, A. (2020). *The Theory of the Actual Employee in Normal and Exceptional Circumstances (Comparative Study)*. Comparative Law Library.
- Khurshid, E. Y., & Kholi, A. A. (2014). *Criminal Responsibility of Employees in the Iraqi Integrity Commission Law: A Study in Light of Iraqi Law*
- Mahdi, A. A. K. (2016). *The Crime of Bribery and Means of Combating It Nationally and Internationally*. Zain Legal Publications.
- Mohammed, S. A. F. (2010). Administrative and Financial Corruption in Iraq. *Legal Journal*, 1(3), 5-15.
- Nasiri, M. S. (2023). Examining Weaknesses and Inefficiencies in Legislative Systems in Addressing the Phenomenon of Bribery. *Judgment Journal*, 113, 94-118.
- Noorzadeh, A. (2019). *Bribery in Iranian and Islamic Criminal Law*. Aryan Publications.
- Qandahari, M. (2023). *Exercising Influence Contrary to Rights and Legal Regulations in Iranian and Iraqi Law*
- Razini, J. A., Parvin, K., & Habibi, M. H. (2024). The Role of the Administrative Justice Court in Protecting the Employment Rights of Employees. *Modern Administrative Law Research*, 20, 13-38.
- Salamoneh, B. A. R. (2021). *The Impact of Strikes on the Functioning of Public Facilities*
- Salmi, G., & Radawi, B. (2020). *The Crime of Embezzlement in the Private Sector*
- Sediq Nejad, H. R. (2014). *Comparative Study of Bribery in Iranian Criminal Law and the International Anti-Corruption Convention*. University of Tehran PublicationsAD - Tehran.
- Validi, M. S. (2022). *General Criminal Law*. SAMT Publications.